

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН

“Бир Дүйнө – Кыргызстан” коомдук бирикмесинин Кыргыз Республикасынын судьялар коллегиясынын 2025-жылдын 19-сентябрындагы аныктамасына даттануусу боюнча

ТОКТОМУ

2025-жылдын 16-декабры

Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу – Э.Ж. Осконбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиев курамында, катчы Б.К. Мырзаканованын катышуусунда, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн жетекчиликке алып, “Бир Дүйнө – Кыргызстан” коомдук бирикмесинин Кыргыз Республикасынын судьялар коллегиясынын 2025-жылдын 19-сентябрындагы аныктамасына даттануусун сот отурумунда карап чыкты.

Т.А. Исмаилованын өтүнүчү боюнча даттанууда келтирилген жүйөлөрдү жана материалдарды изилдеп чыгып, судья-баяндамачы Л.Ч. Жолдошеванын маалыматын угуп, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

ТАПТЫ:

2025-жылдын

19-августунда

Кыргыз

Республикасынын

Конституциялык сотуна Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2024-жылдын 27-августундагы № 518 “Коммерциялык эмес уюмдар жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамын ишке ашыруу боюнча чаралар жөнүндө” токтомунун (мындан ары – Токтом), ошондой эле Чет өлкөлүк өкүлдүн функцияларын аткарып жаткан коммерциялык эмес уюмдардын реестрин жүргүзүү жана алардын ишине текшерүү жүргүзүү тартиби жөнүндө жобонун (мындан ары – Жобо) 36-40-пункттарынын Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 23-беренесинин 2,3-бөлүктөрүнө, 24-беренесинин 2-бөлүгүнө, 36-беренесине, 37-беренесинин 4-бөлүгүнө, 91-беренесинин 1-бөлүгүнүн 11-пунктуна, 105-беренесинин 2-абзацына ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө “Бир Дүйнө – Кыргызстан” коомдук бирикмесинин кайрылуусу келип түшкөн.

Кайрылууда талашылып жаткан Токтом милдеттүү коомдук талкуу өткөрүлбөстөн кабыл алынгандыгы, бул коммерциялык эмес уюмдарды республикалык маанидеги чечимдерди кабыл алууга катышуу укугуна ажыраткандыгы көрсөтүлгөн.

Арыз ээси, Токтом анын конституциялык укуктарын бузат деп эсептейт, анткени ал бийликтин аткаруу органдарына “Коммерциялык эмес уюмдар жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 17-1-беренесинин чегинен сырткары ыйгарым укуктарды берет жана, тиешелүү түрдө, укуктук аныктык принцибин, ошондой эле Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакттын (мындан ары – ЖСУП) 22-беренесинин биригүү эркиндигине кепилдик берген жобосун бузат.

Аталган Токтом жогоруда көрсөтүлгөн негиздер боюнча арыз ээси тарабынан жалпы юрисдикциядагы соттордо талашылган. Биринчи инстанциядагы соттун чечими менен административдик доо арызды канааттандыруудан баш тартылган, апелляциялык инстанция аны өзгөртүүсүз калтырган, ал эми кассациялык инстанция төмөн турган соттордун соттук актыларын күчүндө калтырган.

Кайрылуунун автору, Кыргыз Республикасында мыйзам алдында жана

сот алдында бардыгынын бирдейлигин бир мааниде эмес чечмелөөгө жана ар кандай колдонууга жол берген ченемдер бар болгондо, камсыз кылуу мүмкүн эмес деп белгилейт.

Өз позициясын ырастоодо арыз ээси БУУнун Адам укуктары боюнча комитетинин №34 (Жарандык жана саясий укуктар боюнча эл аралык пакттын, мындан ары – ЖСУЭПтин 19-беренеси) жана №37 (ЖСУЭПтин 21-беренеси) Жалпы тартиптеги эскертүүлөрүнө таянат, ага ылайык адам укуктарын чектөөлөр так туюндурулууга тийиш, алдын ала айтууга мүмкүн болгудай жана бийлик органдарына чексиз дискрециялык ыйгарым укуктарды бербеш керек. Мындай мамилени ЖСУЭПтин 22-беренесиндеги ассоциациялардын эркиндигин жөнгө салууга да колдонсо болот.

Жогоруда көрсөтүлгөн ченемдерден мамлекеттик органдар жүргүзүүчү контролдоо-көзөмөлдөө жол-жоболору мыйзамдуулуктун, укуктук аныктыктын, укук ченемдүү максаттын жана өлчөмдөштүктүн конституциялык критерийлерине ылайык келүүгө тийиш экендиги келип чыгат. Текшерилүүчү субъекттерге карата коюлуучу талаптар мыйзамдуу максатка жетүү үчүн зарыл болгон өлчөмдө гана жол берилиши керек жана алардын учурдагы ишине зарыл болгондон ашыкча кийлигишпеш керек. Тактап айтканда, талап кылынуучу документтер текшерүүнүн предмети менен байланыштуу болууга тийиш, мурда берилген документтерди кайталабашы жана ачык жеткиликтүүлүктө болбошу керек. Мыйзам боюнча милдеттүү түрдө ээ болууга тийиш болбогон документтерди уюмдан талап кылууга же текшерүүчү органдын талабы боюнча жаңы документтерди түзүүгө тыюу салынат. Аткаруу мөөнөттөрү акылга сыярлык болууга тийиш жана ченемдик жактан бекитилип, аларды өзүм билемдик менен кыскартылышына жол берилбеш керек.

Арыз ээсинин пикири боюнча Жобонун 36-40-пункттары белгиленген талаптарга жооп бербейт, алар бир уюмду каалаган билдирүүлөр боюнча, анын ичинде анонимдүү билдирүүлөр боюнча чексиз санда текшерүүгө жол берет, талаптарды аткаруу үчүн өтө кыска мөөнөттөрдү белгилөөгө

мүмкүндүк берет жана мурда берилген же жалпыга жеткиликтүү документтерди кайталап талап кылууга жол берет.

Арыз ээси, ошондой эле Министрлер Кабинети прокуратура органдарынын ыйгарым укуктарын мыйзамсыз түрдө кеңейтти деп эсептейт. Алсак, Жобонун 37-пунктунун төртүнчү абзацында коммерциялык эмес уюмдардын саясий ишке катышуусу менен байланышкан маселелер боюнча корутунду берүү үчүн прокуратура органдарына жөнөтүү каралган.

Конституциянын 105-беренесине ылайык, прокуратура органдары кылмыш куугунтуктоосун жүзөгө ашырат, соттук териштирүүгө катышат, соттук чечимдердин аткарылышын көзөмөлдөйт жана конституциялык мыйзамда каралган башка ыйгарым укуктарды аткарат. “Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 2-беренесинин 2-бөлүгүнүн 1-пункту мамлекеттик органдар жана иши мамлекеттик жана жергиликтүү бюджеттен каржыланган юридикалык жактар тарабынан мыйзамдардын сакталышына прокурордук көзөмөлдүн предметине чектөө киргизет. Мындай каржылоону албаган коммерциялык эмес уюмдар, тиешелүү түрдө, прокурордук көзөмөлдүн объектилерине кирбейт. Аталган мыйзамдын 3-беренесинин 2-бөлүгүндө прокуратурага мыйзамдарда каралбаган функцияларды жүктөөгө тыюу салынган.

Прокуратура атайын статуска ээ мамлекеттик бийлик органы болуп саналгандыктан, Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинети ага жаңы ыйгарым укуктарды, анын ичинде консультативдик укуктарды бере албайт.

Арыз ээси ошондой эле, Токтом мыйзам алдындагы ченемдик укуктук акт болгондуктан жарандардын жана уюмдардын укуктарын чектейт, бул Конституциянын 23-беренесинин 3-бөлүгүнө карама-каршы келет деп белгилейт.

Жогоруда айтылгандарды эске алып, арыз ээси талашылып жаткан ченемдерди Конституцияга карама-каршы келет деп табууну өтүнгөн.

Конституциялык соттун судьялар коллегиясынын 2025-жылдын 19-сентябрындагы аныктамасы менен “Бир Дүйнө – Кыргызстан” коомдук

бирикмесинин кайрылуусун кароого кабыл алуудан баш тартылган.

Бул аныктамада арыз ээсинин Токтом милдеттүү коомдук талкуусуз кабыл алынгандыгы жөнүндөгү жүйөлөрүнө карата, Конституциялык соттун 2025-жылдын 19-февралындагы Токтомунда билдирилген укуктук позициясына ылайык, Конституциялык сот мыйзамдардын жана башка ченемдик укуктук актылардын конституциялуулугун текшерүү жөнүндөгү иштерди кароодо, ченемдик укуктук актынын же анын элементинин мазмундук бөлүгүн текшерүү менен бирге, ченем жаратуучу органдын ыйгарым укуктуулугун, анын талаштуу ченемдик укуктук актыны кабыл алуу жана күчүнө киргизүү тартибине карата конституциялык жана мыйзамдык талаптарды сакташын текшерүүнү камтыган формалдуу контролдоону жүзөгө ашырат деп белгиленген.

Формалдуу контролдоо материалдык контролдоонун алкагында, башкача айтканда, ченемдик укуктук актынын же анын айрым жоболорунун мазмунунун конституциялуулугун кароо учурунда жүргүзүлөт, бул Конституциялык сот ченемдик укуктук актыны кабыл алуу процессин өзүнчө алганда текшербейт дегенди билдирет. Ал аны конституциялык өндүрүшкө кабыл алынган, талашылып жаткан актынын конституциялуулугуна жүргүзүлгөн жалпы талдоонун бир бөлүгү катары гана баа берет.

Судьялар коллегиясы, ошондой эле Министрлер Кабинетинин прокуратура органдарынын ыйгарым укуктарын кеңейтүү боюнча арыз ээсинин пикирин негизсиз деп эсептейт.

“Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө” Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 2-беренесинде көрсөтүлгөн прокуратуранын функционалдык багытына ылайык, прокуратура мыйзамдын үстөмдүгүн, мыйзамдуулуктун биримдигин жана чыңдалышын, ошондой эле инсандын, коомдун жана мамлекеттин мыйзам менен корголуучу кызыкчылыктарынын корголушун камсыз кылуучу мамлекеттик орган болуп саналат.

Прокуратуранын мамлекеттик органдар системасында ээлеген өзгөчө

ордун, бийлик бутактарынын бөлүнүшүнүн механизмдеги анын обочо тургандыгын эске алуу менен, Конституция, мыйзамдар жана башка ченемдик укуктук актылар ага көзөмөлдөө функцияларын; мыйзамда белгиленген учурларда мамлекеттин жана жарандын кызыкчылыктарын билдирүүнү; мамлекеттик айыптоочунун функцияларын; мамлекеттик органдардын кызмат адамдарына карата кылмыш куугунутугун ишке ашырууну; ошондой эле “Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө” конституциялык Мыйзамда жана Кыргыз Республикасынын башка ченемдик укуктук актыларында каралган башка ыйгарым укуктарды жүзөгө ашырууну жүктөгөн.

Прокуратура органдары бул ыйгарым укуктарды мамлекеттик бийлик органдарынан, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынан, коммерциялык жана коммерциялык эмес уюмдардан көз карандысыз жана Кыргыз Республикасынын Конституциясына, ченемдик укуктук актыларына жана мыйзамда белгиленген тартипте күчүнө кирген Кыргыз Республикасы катышуучу болуп саналган эл аралык келишимдерге ылайык жүзөгө ашырат (“Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 3-беренеси).

Прокуратуранын ыйгарым укуктарын атайын конституциялык мыйзам менен аныктоо жөнүндөгү шилтемени камтыган Конституциянын 105-беренесинин укуктук конструкциясын эске алуу менен, “Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 2-беренесинин 8-пункту анын башка ченемдик укуктук актыларда да каралган башка ыйгарым укуктарды жүзөгө ашыруусун карайт.

Тактап айтканда, Жобонун 37-пунктунун 4-абзацында коммерциялык эмес уюмдардын саясий ишке катышуу учурундагы ишмердүүлүгүнүн өздөрүнүн уставдык максаттарына шайкештигин, ошондой эле Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын башка талаптарын аткаруусун баалоо менен байланышкан маалыматты корутунду берүү үчүн прокуратура органдарына жөнөтүү каралган.

Ченемдик укуктук актыда каралган, көрсөтүлгөн жөнгө салуу мыйзам үстөмдүгүн камсыз кылуу, мыйзамдуулуктун биримдигин жана бекемделишин, инсандын, коомдун жана мамлекеттин мыйзам тарабынан корголуучу кызыкчылыктарын коргоо алкагында прокуратурага берилген маалыматка укуктук баа берүү милдетин белгилейт, бул “Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 2-беренесине ылайык келет.

Жогоруда көрсөтүлгөн тыянактардын негизинде судьялар коллегиясы талашылып жаткан ченемдердин Конституциянын талаптарына ылайык келеби деген маселеде аныксыздыкты тапкан жок, бул өз кезегинде конституциялык сот өндүрүшүнө кайрылууну кабыл алуудан баш тартууга негиз болгон.

Судьялар коллегиясынын аныктамасына макул болбостон, “Бир Дүйнө – Кыргызстан” коомдук кыймылынын атынан анын жетекчиси Т.А. Исмаилова 2025-жылдын 27-октябрында Конституциялык сотко даттануу менен кайрылган.

Ал судьялар коллегиясынын анын өтүнүчүн өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуусун мыйзамсыз жана негизсиз, жана төмөнкү себептер боюнча жокко чыгарылууга тийиш деп эсептейт.

Т.А. Исмаилованын пикири боюнча, ал укуктук аныксыздыктын бар экендиги жөнүндө аргументтөө менен жетиштүү жүйөлөрдү келтиргендигине карабастан, судьялар коллегиясы анын кайрылуусун формасы жана мазмуну “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 27 жана 30-беренелеринин талаптарына ылайык келбейт деген себеп менен кабыл алуудан баш тарткан, бул аталган конституциялык Мыйзамдын 49-беренесинин 10-бөлүгүн бузат.

Арыз ээси, анын өтүнүчүндөгү Кыргыз Республикасынын прокуратурасынын ыйгарым укуктарынын кеңейтилишинин конституциялык эместиги жөнүндө бөлүгүндө, судьялар коллегиясы талашылып жаткан Токтомдун жана Жобонун Конституциянын 105-беренесине шайкештигин

белгилегенин тастыктайт.

Муну менен, анын пикири боюнча, судьялар коллегиясы өтүнүчтү кабыл алуудан баш тартуу жөнүндө чечимди чыгарууда иш жүзүндө маңызы боюнча ишти кароо менен өз ыйгарым укуктарынан аша чапкан.

Ошондой эле даттанууда судьялардын Конституциялык соттун мурда кабыл алынган 2025-жылдын 19-февралындагы токтомуна шилтеме жасоосу туура эмес экендиги көрсөтүлгөн, анткени ал Министрлер Кабинетинин коомдук талкуу өткөрүүдөн баш тартуусунун конституциялуулугу жөнүндө маселени чечпейт.

Т.А. Исмаилова, Конституциялык соттун судьялар коллегиясы тарабынан талашылып жаткан Жобонун 36-40-пункттарынын укуктук аныктык жана бир маанилүүлүк конституциялык жана эл аралык-укуктук талаптарынын бузулушу талашылган арыз ээсинин өтүнүчүнүн бөлүгүнө карата эч кандай комментарий бербегендигине өзгөчө көңүлдү бурат.

Жогоруда айтылгандарды эске алуу менен, кайрылуунун субъектиси судьялар коллегиясынын 2025-жылдын 19-сентябрындагы аныктамасын жокко чыгарууну жана анын өтүнүчүн конституциялык сот өндүрүшүнө кабыл алууну, ошондой эле арызды анын катышуусунда кароону суранган.

Мындан тышкары, 2025-жылдын 13-ноябрында арыз ээси судьялар коллегиясынын 2025-жылдын 19-сентябрындагы аныктамасына даттанууну кароого уюмдун өкүлүнүн катышуусун камсыздоону суранып, кошумча өтүнүч берген.

Арыз ээси кабыл алынган Мыйзам жана андан кийинки жөнгө салуулар коммерциялык эмес уюмдардын ишмердүүлүгүнө карата дискредитациялоочу мүнөзгө ээ экендигин, чет өлкөдөн каржылоо алган бейөкмөт уюмдар үчүн дискриминациялык талаптарды киргизип, анын ичинде “Бир Дүйнө – Кыргызстан” уюмунун ишмердүүлүгүнө таасир этүүчү күчөтүлгөн контролдоо режимин түзөөрүн көрсөткөн. Арыз ээсинин пикири боюнча, бул Конституция менен кепилденген биригүү, сөз эркиндиги жана коомдук турмушка катышуу укуктарын жүзөгө ашырууда чектөөлөргө алып

келет, өнөктөштөрдүн жана донорлордун уюмга болгон ишенимин кетирет, укук коргоочуларды куугунтуктоо тобокелдигин күчөтөт жана алардын дарегине карата каралоо жана коркутуу өнөктүгүн жаратат.

Берилген өтүнүчтө БУУнун эл аралык стандарттарына жана эл аралык практикага шилтемелер камтылган, аларда бейөкмөт уюмдар жөнүндөгү мыйзамдарды укук коргоо уюмдарына кысым көрсөтүү куралы катары колдонууга жол берилбестиги, ошондой эле мындай уюмдарды “чет элдик агенттер” же башкача дискредитациялоо формалары катары ачык белгилөөгө жол берилбестиги баса белгиленет. Мыйзамдык жаңы киргизүүлөрдүн укук коргоочулардын коопсуздугуна тийгизген таасири, анын ичинде коркутуу, куугунтук өнөктүктөрү жана ресурстарга жеткиликтүүлүктүн чектелиши учурларын да эске алуу менен белгиленген.

Укуктук аныксыздыктын бар экендиги жөнүндөгү жүйөлөр боюнча Т.А. Исмаилова талашылып жаткан жөнгө салуу бейөкмөт уюмдардын мамлекеттик стратегияларды иштеп чыгууга катышуу деңгээлин төмөндөтүп, мамлекеттик органдардын укук коргоо уюмдары менен кызматташуудан баш тартуусуна алып келерин, эл аралык гранттарга жетүүгө тоскоол болорун, адам укуктарын коргоого багытталган долбоорлорду ишке ашыруу үчүн коркунуч жаратарын өзгөчө белгилейт. Ал ошондой эле уюмдар жана жарандар куугунтуктан чочуп, өз укуктарын ишке ашыруудан карманган “муздоо эффектисине” көңүлдү бурат.

Буга байланыштуу ал кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуу жөнүндөгү судьялар коллегиясынын аныктамасына берилген даттанууну кароо боюнча Конституциялык соттун 2025-жылдын 27-октябрындагы отурумуна анын катышуусун камсыз кылууну өтүнгөн. Арыз ээлерине Кыргыз Республикасынын жарандарынын коомдук турмушка катышуу жана адам укуктарын коргоо боюнча конституциялык укугун ишке ашыруу үчүн жүйөлөрүн жана аргументтерин билдирүүгө мүмкүнчүлүк берүү сот процессинин ачыктык жана адилеттүүлүк принциптерин ишке ашырууга гана эмес, ошондой эле Кыргыз Республикасынын укуктун

үстөмдүгүн жана адам укуктары жаатындагы эл аралык милдеттенмелерин урматтаган демократиялык мамлекет катары эл аралык имиджин бекемдөөгө өбөлгө түзөт.

Конституциялык сот арыз ээсинин жүйөлөрүн жана судьялар коллегиясынын кайрылууну кабыл алуудан баш тартуусунун негиздерин талкуулап, төмөнкүдөй тыянакка келди.

Конституциялык сот тарабынан конституциялык сот адилеттигине жетүүнүн жогорку деңгээли ченемдик укуктук актылардын конституциялуулугунун презумпциясы принцибин этибарга албай, ар кандай жүйө менен Конституциялык сотко кайрылууга мүмкүнчүлүк берет дегенди билдирбестигин бир нече жолу баса белгиленген. Муну эске алуу менен мыйзам тарабынан кайрылуунун формасына, мазмунуна жана негиздемесине талаптар белгиленген. Бул талаптар жетиштүү негиздерсиз жана объективдүү тастыкталган укуктук аныксыздык жок конституциялык өндүрүштү козгоого жол бербөөгө багытталган.

Даттанууну кароодо, Конституциялык сот судьялар коллегиясынын аныктамасын кайрылууда баяндалган жүйөлөрдүн чегинде, ошондой эле коллегиянын тыянактарын төгүндөөгө багытталган аргументтерди эске алуу менен кайра карайт.

1. Арыз ээсинин конституциялык сот өндүрүшүнө кайрылууну кабыл алуудан судьялар коллегиясынын баш тартуусунун мыйзамсыздыгы жөнүндөгү жүйөлөрү, анын ичинде “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 3-бөлүгүнүн 1-пунктун колдонуунун негизсиздиги жана 49-беренесинин 10-бөлүгүн бузуу тууралуу жүйөлөрүнө карата төмөнкүлөр белгиленет.

Көрсөтүлгөн жүйөлөргө баа берүүдө, Конституциялык сот, аталган конституциялык Мыйзам менен белгиленген судьялар коллегиясы тарабынан кайрылууларды алдын ала кароо тартиби бул баскычка өз алдынча процессуалдык мүнөз берээрин эске алат. Бул баскычта судьялар коллегиясы

ишти маңызы боюнча карабайт, бирок кайрылуу аталган конституциялык Мыйзамдын 27-беренесинин талаптарына жооп береби, башкача айтканда, конституциялык өндүрүштү козгоо үчүн зарыл болгон укуктук аныксыздыктын жүйөлүү негиздери камтылганбы, ошону текшерет.

Судьялар коллегиясынын аныктамасынын мазмунунан көрүнүп тургандай, кайрылууну кабыл алуудан баш тартуу кайрылуунун формалдуу кемчиликтери менен эмес, арыз ээсинин келтирген жүйөлөрү объективдүү тастыкталган укуктук аныксыздыктын бар экендигин аныктоого мүмкүндүк бербейт жана талашылып жаткан жоболордун конституциялуулугунан айкын күмөндүүлүктү жаратпайт деген тыянак менен шартталган. Судьялар коллегиясы арыз ээсинин өз талаптарын талашылып жаткан ченемдердин жөнгө салуучу таасири Конституция менен кепилденген адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерине кандай таасир эткенин көрсөткөн укуктук мүнөздөгү жүйөлөр менен аргументтөө милдетине түздөн-түз көрсөткөн.

Ошол эле учурда судьялар коллегиясынын аныктамасында кайрылуунун ар бир жүйөсүн деталдуу талдоо же конституциялык Мыйзамдын 27-беренесинин конкреттүү жоболоруна түздөн-түз шилтеме берүүнүн жоктугу өзүнчө алганда аталган конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 3-бөлүгүнүн 1-пунктун туура эмес колдонулушу жөнүндө далилдебейт. Бул ченем судьялар коллегиясына алдын ала текшерүүнүн бардык элементтерин милдеттүү түрдө санап отурбастан, кайрылуунун жол берилүү критерийлерине ылайык келүүсүнө жалпы баа берүүгө укук берет.

Конституциялык сот, ошондой эле “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 49-беренесинин 10-бөлүгүнүн жоболору судьялар коллегиясына кайрылууну кабыл алуу стадиясында анын жүйөлөрүнө маңызы боюнча толук баа берүү милдетин жүктөбөй тургандыгын белгилейт. Кайрылууну кабыл алуудан баш тартуунун жүйөлүүлүгү жөнүндөгү талап кайрылууда коюлган конституциялык-укуктук маселелерди чечүүнү эмес, мындай баш тартуунун

процессуалдык негиздерин көрсөтүүнү болжойт.

Ошентип, судьялар коллегиясынын талашылып жаткан ченемдердин конституциялуулугунан айкын күмөн саноого негиз жоктугуна жана укуктук аныксыздыктын жетишсиз аргументтелишине негизделген, кайрылууну конституциялык сот өндүрүшүнө кабыл алуу мүмкүн эместиги жөнүндөгү тыянагы конституциялык Мыйзам менен ага берилген ыйгарым укуктардын чегинен чыкпайт жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 49-беренесинин 10-бөлүгүн бузуу катары каралышы мүмкүн эмес.

2. Арыз ээсинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2025-жылдын 19-февралындагы Токтомуна судьялар коллегиясынын туура эмес шилтеме бергендиги жөнүндө, ошондой эле ишти чечүүнүн чектерин аныктаган “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 17-беренесинин 2-бөлүгүнүн 3-пункту, арыз ээсинин пикири боюнча, ченемдик укуктук актылардын конституциялуулугун формалдуу контролдоону материалдык контролдоо менен байланыштырбайт деген жүйөсү боюнча Конституциялык сот төмөнкү тыянакка келди.

Судьялар коллегиясы кайрылууну кабыл алуудан баш тартуу менен талашылып жаткан Токтомду жана ал тарабынан бекитилген Жобону кабыл алууда милдеттүү түрдө коомдук талкуу жүргүзүлбөгөндүгү жөнүндө арыз ээсинин жүйөсүнө жооп берүүдө Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2025-жылдын 19-февралындагы Токтомуна шилтеме жасаган, анда Конституциялык соттун бирдиктүү конституциялык контролдоо процессинин алкагында ченемдик укуктук актылардын конституциялуулугун формалдуу жана материалдык контролдоонун өз ара байланыштуулугу жөнүндө укуктук позициясы берилген.

Бул укуктук позиция судьялар коллегиясы тарабынан мыйзам ченемдүү колдонулган, анткени ченемдик укуктук актыларды кабыл алуу тартиби боюнча алардын конституциялуулугун формалдуу контролдоого гана

тиешелүү болгон жүйөлөр, эгерде алардын талашылып жаткан ченемдик жөнгө салуунун материалдык аспектиси менен шартталгандыгы жана таасири тастыкталбаса, конституциялык сот өндүрүшүнө кайрылууну кабыл алуу үчүн жетиштүү деп таанылышы мүмкүн эмес болчу.

Конституциялык сот, мындай ыкма судьялар коллегиясынын кароосунун натыйжасы эмес экендигин белгилейт, анткени ал “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 17-беренесинин талаптарынан түздөн-түз келип чыгат, ал иштин чечүү чектерин аныктоо менен ченемдик укуктук актынын конституциялуулугун анын мазмуну, формасы, ошондой эле кабыл алуу, коюу, жарыялоо жана күчүнө кирүү тартиби боюнча текшерүүнү императивдүү түрдө белгилейт. Конституциялык контролдоонун саналып өткөн элементтери текшерүүнүн бирдиктүү, ажырагыс предметин түзөт жана көрсөтүлгөн ченемди мааниси боюнча алардын бири-биринен тышкары, автономдуу, обочолонгон колдонулушун болжолдобойт.

Көрсөтүлгөн ченемдик талаптын мааниси жана арналышы Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын 2020-жылдын 2-декабрындагы Чечиминде ачып көрсөтүлгөн, анда формалдуу контролдоо конституциялуулукту текшерүүнүн өз алдынча ыкмасы катары эмес, конституциялык контролдоонун зарыл бөлүгү болуп саналат, анткени ченем жаратуунун жол-жоболорун сактоо ченемдик укуктук актынын мыйзамдуулугунун шарты болуп кызмат кылат жана анын мазмуну менен конституциялык-укуктук кесепеттерин өз ара байланышта баалоого жатат.

Ушуга байланыштуу Конституциялык сот материалдык контролдоо ченемдик жөнгө салуунун мазмунун жана анын адамдын, жарандын конституциялык укуктары менен эркиндиктерине таасир этүү көз карашынан алганда Конституцияга ылайык келүүсүн баалоого багытталган деген негизге таянат. Формалдуу контролдоо, өз кезегинде, ченемдик укуктук актынын мыйзамдуулугунун шарты катары ченем жаратуунун белгиленген жол-жоболорунун сакталышын текшерүүгө багытталган жана аны кабыл алууда

жол берилген жол-жоболук четтөөлөр укуктук жөнгө салуунун мазмунуна жана анын конституциялык жол берилишине таасир эткен же таасир этиши мүмкүн болгон бөлүгүндө гана конституциялык-укуктук мааниге ээ болот.

Ошентип, судьялар коллегиясынын Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2025-жылдын 19-февралындагы Токтомуна шилтемеси “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 17-беренесинде белгиленген талаптын колдонулгандыгын чагылдырат жана кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуу жөнүндө маселени чечүүдө конституциялык контролдоонун чектерин туура түшүнүүсү жөнүндө айгинелейт.

Ушуга байланыштуу Конституциялык сот арыз ээсинин “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 17-беренесинин 2-бөлүгүнүн 3-пунктуна шилтемеси, аталган ченемдик укуктук актылардын конституциялуулугуна формалдуу контролдоону материалдык контролдоо менен байланыштырбагандыгын тастыктоо катары негизсиз экендигин белгилейт. Бул ченем ишти маңызы боюнча чечүүнүн чектерин аныктайт жана кайрылуунун жол берилиши жөнүндө маселени чечүү стадиясында эмес, 17-берененин башка элементтери менен системалуу өз ара байланышта кайрылууну өндүрүшкө кабыл алгандан кийин конституциялык сот өндүрүшүнүн алкагында колдонулууга жатат.

Дал ошондуктан алдын ала стадияда судьялар коллегиясы кайрылуунун жүйөлөрү ченемдик укуктук актыны кабыл алуу тартибинин формалдуу жагына гана багытталганбы же арыз ээси анын конституциялык укуктук маанисин негиздегенби, аныктоого милдеттүү болгон. Ченем жаратуу жол-жобосуна формалдуу түрдө макул эместиктин чегинен ашпаган жүйөлөр талашылып жаткан ченемдик укуктук актынын конституциялуулугунун презумпциясын жокко чыгарбайт.

Арыз ээсинин милдеттүү түрдө коомдук талкуунун өткөрүлбөгөндүгү жөнүндөгү жүйөсү боюнча көрсөтүлгөн укуктук позиция ченемдик укуктук

актыны кабыл алуу жол-жобосунун бул элементи ченем жаратуу процессинин формалдуу аспектилерине таандык экендигин билдирет. Ал эми “Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылары жөнүндө” Мыйзамдын 22-беренеси ченемдик укуктук актылардын долбоорлорун коомдук талкуулоонун жалпы тартибин бекитет, ошол эле учурда мындай талкуу өткөрүлүүчү учурларды жана аны өткөрүү жөнүндөгү талаптар колдонулбай турган учурларды белгилейт. Муну менен мыйзам чыгаруучу ченем жаратуу жол-жобосунун стандартын түзүү менен коомдук талкууга шартсыз жана абсолюттук мүнөз бербейт, ал ченем жаратуу органынын кароо чектерин белгилейт, анын ишке ашырылышы ченемдик укуктук актынын мазмуну жана козголгон конституциялык укуктар менен эркиндиктер үчүн кесепеттердин келип чыгуусу жагынан бааланууга тийиш.

Андыктан, коомдук талкуунун өткөрүлбөгөндүгүнүн өзү эле, эгерде арыз ээси жол-жободон болжолдонгон четтөө конкреттүү конституциялык укуктарды жана эркиндиктерди козгогон ченемдик жөнгө салуунун материалдык маанилүү кемчилигине кандайча трансформацияланганын көрсөтпөсө, ченемдик укуктук актыны конституциялык эмес деп таануу үчүн жетиштүү негиз болуп саналбайт.

Иш жүзүндө арыз ээсинин бул бөлүктөгү жүйөлөрү Министрлер Кабинети тарабынан тандалган ченем жаратуу процессинин моделине жана мыйзам алдындагы жөнгө салууну даярдоого жарандык коом институттарынын катышуу деңгээли менен макул эместигин билдирүүгө чейин кыскарат. Бирок, ченем жаратуунун максатка ылайыктуулугунун жана сапаттуулугунун маселелерин козгогон мындай аргументтер коомдук саясат чөйрөсүнө кирет жана конституциялык укуктар менен эркиндиктер козголгондугун далилдеген, талашылып жаткан ченемдик укуктук актыны колдонууда иштин жагдайлары менен тастыкталган кесепеттери жок болгон учурда, конституциялык сот өндүрүшүнүн тартибинде чечилүүгө тийиш болгон конституциялык маселени түзбөйт.

3. Арыз ээсинин, судьялар коллегиясы Конституциянын 105-

беренесине жана “Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын жоболоруна таянуу менен кайрылуунун жол берилүүчүлүгүн текшерүү чегинен чыгып, иш жүзүндө маңызы боюнча ишти чечти деген жүйөсүнө байланыштуу Конституциялык сот төмөнкүлөрдү белгилейт.

Жогоруда белгиленгендей, аталган текшерүүнү жүргүзүүдө судьялар коллегиясы ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу жөнүндөгү маселени маңызы боюнча чечпейт, бирок арыз ээсинин жүйөлөрүн *prima facie* (биринчи караганда маңызы боюнча маселени чечпестен) талашылып жаткан жөнгө салуунун конституциялык жактан жол берилүүсүнө шек келтирүү жөндөмдүүлүгү жагынан баалайт.

Алсак, бул жүйөнү чечүүдө Конституциялык сот конституциялык контролдоо органынын 2014-жылдын 13-январындагы Чечиминде баяндалган укуктук позициясына таянат, ага ылайык прокуратура өз алдынча жана көз карандысыз мамлекеттик орган болуп саналат, анын конституциялык статусу ага жүктөлгөн функцияларды Конституция жана мыйзам тарабынан так аныкталган чекте ишке ашырууну алдын ала аныктайт. Ал прокуратура өз компетенциясынын чегинен чыкпастан, мыйзам чегинде, ага берилген мамлекеттик-укуктук функцияларын ишке ашыарын, ошол эле учурда анын ыйгарым укуктарын ишке ашыруунун формалары жана механизмдери мыйзамдар менен конкреттештирилиши мүмкүн экендигин белгилеген.

Жогоруда белгиленгендерден улам, коммерциялык эмес уюмдардын саясий ишке катышуусуна байланыштуу маалыматты прокуратура органдарына тиешелүү корутунду берүү үчүн жөнөтүүнү караган Жобонун талашылып жаткан жоболору өзүнчө алганда прокуратуранын иш-аракеттеринин конституциялык түрдө бекитилген предметинин чегинен чыккандыгын далилдебейт жана коммерциялык эмес уюмдардын ишин контролдоонун жаңы түрүн түзүү боюнча айкын күмөндүүлүктү жаратпайт.

Өз кезегинде, “Коммерциялык эмес уюмдар жөнүндө” Мыйзамдын 17-

1-беренесин аткаруу үчүн кабыл алынган Жобонун талашылып жаткан жоболору мамлекеттик органдардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана жалпыга маалымдоо каражаттарынын кайрылууларына ыйгарым укуктуу органдын жооп берүү тартибин жөнгө салат жана айрым маселелерди компетенттүү органдарга, анын ичинде прокуратура органдарына, өз функционалдык багытынын чегинде Кыргыз Республикасынын мыйзамдарын сактоо маселелери боюнча корутунду алуу үчүн жөнөтүү мүмкүнчүлүгүн карайт.

Демек, талашылып жаткан ченемдик жөнгө салуунун мазмунунан бул белгиленген тартип прокуратура органдары үчүн коммерциялык эмес уюмдардын ишин контролдоо боюнча өз алдынча ыйгарым укук түзгөндүгү же Конституцияда жана “Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө” конституциялык Мыйзамда бекитилген прокурордук көзөмөлдүн мазмунун өзгөрткөндүгү көрүнбөйт.

Ушуга байланыштуу судьялар коллегиясынын Конституциянын 105-беренесинин жана “Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын жоболоруна кайрылуусу даттануунун өндүрүшкө кабыл алуу стадиясынын чегинен чыгып кеткендигин билдирбейт, анткени ал талашылып жаткан жоболор прокуратура органдарынын укуктук статусунун жана компетенциясынын конституциялык жана мыйзамдык моделине туура келеби жана арыз ээсинин жүйөөлөрү тиешелүү ченемдик жөнгө салуунун конституциялык жол берилгендигине шек келтире алабы же жокпу, ошону аныктоого багытталган.

4. Арыз ээсинин Жобонун 36-40-пункттарындагы укуктук аныктык жана бир маанилүүлүк талаптарынын бузулушу жөнүндө жүйөсү боюнча төмөнкүлөр белгиленген.

Арыз ээси, бул маселеде судьялар коллегиясы Жобонун 36-40-пункттарынын Конституциядан жана Кыргыз Республикасы катышуучу болгон эл аралык келишимдерден келип чыккан укуктук аныктык жана бир маанилүүлүк талаптарына дал келбестиги жөнүндө аргументтерине өз

алдынча баа берген эмес, ошондой эле аларды колдонуунун мүмкүн болгон терс кесепеттери жөнүндөгү арыз ээсинин келтирген мисалдарын жокко чыгарган эмес деп тастыктайт.

Белгиленгендей, кайрылууга жол берүүчүлүктү текшерүү стадиясында судьялар коллегиясы талашып жаткан ченемдик укуктук актынын маңызы боюнча талдоо жүргүзбөйт, андыктан анын Конституцияга жана Кыргыз Республикасынын эл аралык милдеттенмелерине укук колдонуунун мүмкүн болгон аспектери жагынан шайкештигин баалабайт.

Арыз ээсинин текшерүүлөрдү анык эмес билдирүүлөрдүн негизинде жүргүзүү, текшерүүлөрдү бир нече жолу же бир эле учурда жүргүзүү, талаптарды аткаруунун өтө кыска мөөнөттөрүн белгилөө же текшерүү предметине тиешеси жок документтерди талап кылуу мүмкүнчүлүгү жөнүндөгү жүйөлөрү Жобонун потенциалдуу түрдө оор колдонулушу жөнүндөгү божомолго тиешелүү жана өзүнчө алганда 36-40-пункттардын ченемдик мазмунунда белгисиздиктин, карама-каршылыктын же ички шайкешсиздиктин бар экендиги жөнүндө далилдебейт.

Мында Жобонун 36-40-пункттары “Коммерциялык эмес уюмдар жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 17-1-беренесин аткаруу үчүн кабыл алынган жана өз алдынча ченемдик жөнгө салууну же мамлекеттик органдардын жаңы ыйгарым укуктарын түзбөйт, бирок мыйзамда каралган жооп кайтаруу механизм жол-жоболук жактан конкреттештирүүгө багытталган. Мындай ченемдик кайталоо жана деталдаштыруу укуктук аныксыздыктын булагы катары каралышы мүмкүн эмес.

Жогоруда баяндалган укуктук мамилени эске алуу менен, арыз ээсинин бул бөлүктөгү жүйөлөрү Жобонун 36-40-пункттарынын ченемдик мазмунун бир түрдүү эмес чечмелөөгө жол берет же ченемдин адресаттарына өздөрүнүн жүрүм-турумунун укуктук кесепеттерин алдын ала көрүүгө мүмкүндүк бербейт деген тыянак чыгарууга мүмкүндүк берүүчү аргументтерди камтыбайт, муну менен алардын ченемдик мазмунунда

конституциялык жактан маанилүү укуктук белгисиздик байкалбайт.

Ошондуктан судьялар коллегиясынын аныктамасында арыз ээси тарабынан келтирилген укук колдонуунун гипотетикалык сценарийлеринин ар бирине деталдуу талдоо жүргүзүлбөгөндүгүнүн фактысы “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын талаптары бузулгандыгын далилдебейт жана кайрылуунун жол берилишин текшерүүнүн мыйзамсыздыгы же толук эместиги жөнүндө тыянак чыгаруу үчүн негиз катары каралышы мүмкүн эмес.

Ушуга байланыштуу арыз ээсинин өтүнүчтүн көрсөтүлгөн бөлүгү кароого кабыл алынууга тийиш экендиги жөнүндөгү жүйөлөрү негизсиз болуп саналат.

5. Конституциялык сот, уюмдун өкүлүнүн отурумга катышуусун камсыз кылуу жөнүндө арыз ээсинин өтүнүчүнө карата, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 38-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуу же баш тартуу жөнүндө судьялар коллегиясынын аныктамаларына даттануулар жазуу жүзүндөгү процесс тартибинде каралаарын белгилейт. Конституциялык соттун 2022-жылдын 18-февралындагы токтому менен бекитилген Конституциялык соттун Регламентинин 103 жана 104-пункттарына ылайык, жазуу жүзүндөгү процесс аталган категориядагы иштер боюнча процесстин катышуучулары жок болгон учурда өткөрүлгөн отурум болуп саналат.

Конституциялык Мыйзамдын 33-беренесинин талаптарына ылайык тараптар, алардын өкүлдөрү, үчүнчү жактар, күбөлөр, эксперттер, котормочулар конституциялык сот өндүрүшүнүн катышуучулары болуп эсептелет. Мындан даттануу берген адамдар белгиленген маселе боюнча Конституциялык соттун отурумдарына катышууга укуксуз экендиги келип чыгат.

Ушуга байланыштуу арыз ээсинин же анын өкүлүнүн Конституциялык соттун отурумуна жеке катышуусунун зарылдыгы жөнүндө талаптар

канааттандырылууга жатпайт.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 30-беренесинин 5-бөлүгүн, 38, 48, 49-беренелерин жана 52-беренесинин 1-бөлүгүн жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Т О К Т О М К Ы Л Д Ы:

1. Т.А. Исмаилованын Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2025-жылдын 19-сентябрындагы аныктамасына даттануусу канааттандыруусуз калтырылсын.

2. Бул токтом акыркы болуп саналат, даттанууга жатпайт жана кол коюлгандан кийин күчүнө кирет.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ**